

تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین مبتنی بر نقشه‌های علمی

آذر براری جیرندهی^۱، سید مجتبی سجادی^{۲*}، علی داوری^۳

^۱ دانشجوی دکتری، گروه کارآفرینی سازمانی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

^۲ دانشیار، گروه کسب و کار جدید، دانشگاه تهران، تهران، ایران (عهده‌دار مکاتبات)

^۳ استادیار، گروه کسب و کار جدید، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: دی ۱۴۰۱، اصلاحیه: فروردین ۱۴۰۲، پذیرش: اردیبهشت ۱۴۰۲

چکیده

تاب‌آوری به‌عنوان سازه‌ای که بر پایداری دلالت دارد؛ به منزله یک عنصر اساسی در کارآفرینی محسوب می‌شود و می‌تواند در فرایند کارآفرینی از مرحله اقدام تا مانایی؛ به‌مثابه یک سفر چالش‌برانگیز مدنظر مدیران و ارکان کلیدی در کسب‌وکارها قرار گیرد؛ لذا مطالعه و واکاوی ادبیات و تجربیات کشورهای موفق؛ پیشران ترسیم چشم‌اندازی از تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین در ایران است. بدین منظور پژوهش حاضر، یک پژوهش کاربردی است که با روش مرور سیستماتیک و با استفاده از تکنیک پریزما به‌واسطه روش علم‌سنجی (هم رخدادی واژگان) انجام شده است. تحلیل هم رخدادی واژگان، ابزاری برای کشف الگوهای پنهان و رویدادهای نوظهور مفهومی است. در این راستا کلیه مستندات این حوزه در پایگاه اسکوپوس، مشتمل بر ۶۲۵۷ مدرک که شامل مقاله، کتاب و... در بازه زمانی ۱۹۸۵-۲۰۲۱ مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته است و با استفاده از نرم‌افزارهای bibexcle ۱۰,۰,۰ و VOSviewer 1,6,10,0 نقشه‌های علمی مصورسازی شده است. بر اساس واکاوی نقشه‌های علمی و واکاوی اسناد، شکاف تحقیقاتی مشخص و براین‌اساس پیشنهادهای کاربردی و راهکارهای تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین ارائه شده است.

واژه‌های اصلی: تاب‌آوری، کسب‌وکارهای نوآفرین، نقشه‌های علمی، روش علم‌سنجی، هم واژگانی

۱-مقدمه

تئوری تاب‌آوری به معنای توانایی جوامع انسانی برای مقاومت در برابر شوک‌های خارجی یا اختلال در زیرساخت‌هایشان و بهبود بعد از چنین اختلالاتی تعریف شده است. [۴] محققان دریافته‌اند که تاب‌آوری کسب‌وکارها عامل مهمی در عملکرد کسب‌وکارهاست. [۲۷ و ۲۵] و مواجهه با چالش‌های محیط کسب‌و کار، نیازمند قابلیت‌هایی است که از جمله مهم‌ترین آنها، قابلیت تاب‌آوری است. تاب‌آوری قابلیت‌هایی به شرکت‌ها می‌دهد که می‌توانند با وجود شرایط نامطلوب به حیات خود ادامه داده و رشد کنند. [۸]

دیدگاه پویا و جهت دار تاب‌آوری در مطالعه تاب‌آوری سازمانی بسیار دیده می‌شود و از عواملی است که از بقا و رشد کسب‌وکارهای نوآفرین حمایت می‌کند. [۴۲] برخی عوامل تاب‌آوری می‌توانند در مورد انواع سازمان‌های کوچک یا بزرگ، جوان یا مستقل اعمال شوند، اما برخی دیگر فقط در محیط‌های سازمانی خاص، توجیه‌پذیر بوده و عملی هستند؛ لذا منطقی است که توانایی‌های تاب‌آوری سازمانی را به طور خاص برای شرکت‌های نوآفرین بررسی کنیم. استارت‌آپ‌ها^۲ به طور معمول

تاب‌آوری^۱؛ پایداری در یک سیستم است که شامل حفظ عملکرد سیستمی است که در هنگام بحران، به حفظ عناصر موردنیاز برای تجدید یا سازماندهی مجدد می‌پردازد، تا سیستم در صورت اغتشاش بتواند ساختار و عملکرد خود را تغییر دهد و آن را حفظ و سازماندهی مجدد نماید. [۴۶] این سازه، به‌عنوان فرایندی پویا؛ نیازمند مشارکت بین کارآفرینان و اکوسیستم کارآفرینی است که از طریق آن کارآفرینان؛ دانش، توانایی‌ها و مهارت‌هایی را کسب می‌کنند تا به آنها کمک کند که بتوانند با نگرش مثبت، خلاقیت و خوش‌بینی و باتکیه بر منابع خودشان در برابر ابهامات آتی قرار بگیرند. [۲۵]

تاب‌آوری، یکی از مفاهیم مهم و حیاتی در علوم مختلف است که در سال‌های اخیر توسط محققان حوزه کسب‌وکار و سازمان، بیشتر مورد بررسی قرار گرفته است. [۵] که این سازگاری می‌تواند در سطوح مختلف شناسایی و مورد بررسی قرار گیرد. تاب‌آوری به‌عنوان یک مهارت کارآفرینی ظهور کرده و به شرکت‌ها امکان می‌دهد تا در برابر چالش‌ها سازگار بوده و خود را تقویت کنند. [۱۸]

² Start-ups
*msajadi@ut.ac.ir

¹ Resilience

سریع و پویا هستند و ضرورت نوآوری در مدل‌های کسب‌وکار برای کسب‌وکارهای نوآفرین احساس می‌شود. [۲۹]

همه‌گیری کووید-۱۹ تأثیر منفی بر همه بخش‌های اقتصادی، از جمله شرکت‌های کوچک و متوسط، در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه داشته است و کسب‌وکارهای نوآفرین بیشترین آسیب‌پذیری را در برابر این شرایط دارند. [۱۲] بر این اساس ضرورت تحقیق درباره این موضوع را می‌توان از دو منظر بررسی نمود: اولاً با توجه به شرایط محیطی پر تلاطم اقتصادی کسب‌وکارهای نوآفرینی ایران و همچنین بروز بحران‌های جهانی جدیدی که احتمال تکرار و بروز این حوادث نیز غیر قابل پیش‌گویی است، من جمله کووید - ۱۹ که رسماً در ایران در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۹۸ (۱۸ فوریه ۲۰۲۰) اتفاق افتاد و قریب به یک ماه بعد از پدیداری آن در چین تأیید شد؛ لذا موضوع تاب‌آوری، اهمیت بیشتری نسبت به سابق پیدا کرده است.

بحران کووید ۱۹ و شوک‌های مشابه، می‌تواند بر عملکرد عوامل انسانی مؤثر بوده و در ادامه آن تأثیرات مهمی را به‌صورت وسیعی در فرایند سیستمی تمام کسب‌وکارها ایجاد کند؛ لذا در حال حاضر و در شرایط عدم‌اطمینان، یادگیری نحوه ایجاد تاب‌آوری، در سیستم‌های کسب‌وکار برای به‌دست‌آوردن موفقیت و زنده‌ماندن در حوزه سیستم‌های کسب‌وکار ضروری است و به‌عنوان توانایی سازمان برای حفظ حیات اقتصادی توسط بازارهای اقتصادی تعریف شده است.

ثانیاً درحالی‌که مطالعات کارآفرینی نیازمند آن است که از مفهوم تاب‌آوری به روشی حساس‌تر و دقیق‌تر استفاده شود؛ اما در بیشتر مطالعات، تاب‌آوری تنها به‌عنوان شکلی از توانایی عاطفی و شناختی کارآفرین پس از شکست‌های مربوط به کارآفرینی، دیده می‌شود. این مطالعات یک بدنه در حال رشد از ادبیات کارآفرینی است که تا همین اواخر، با در نظر گرفتن جنبه فرایندی و تکامل در رابطه با تاب‌آوری در مسیر زندگی افراد، تأثیر تاب‌آوری بر کارآفرینی را مورد بررسی قرار داده است. [۱۷]

این در حالی است که استارت‌آپ‌ها به طور معمول با استرس مداوم و بحران‌های تشدیدکننده روبرو هستند که باید به آنها توجه کرد و در حقیقت، کسب‌وکارهای نوآفرین دائماً با موضوعات عملیاتی و استراتژیک جدید مقابله می‌کنند، به طوری که انباشت رویدادهای جزئی یا حتی جریان مداوم وقفه‌های غیرضروری می‌تواند منجر به بروز بحران‌های داخلی شود که وجود یک استارت‌آپ را تهدید می‌کند.

ما تاب‌آوری سازمانی را به‌عنوان توانایی سازمان برای رسیدگی به شرایط چالش‌برانگیز با روش‌هایی که هم وجود و هم رونق آن سازمان را تضمین می‌کند، در نظر می‌گیریم؛ بنابراین کارآفرینان باید قادر به سازگاری با نیازها و شرایط متغیر باشند و در مقابل اختلالاتی پاسخ‌گو باشند که در داخل کسب‌وکارهای نوآفرین مستقر هستند یا ناشی از عوامل بیرونی مانند بازار و محیطی است که سرمایه‌گذاری در آن صورت گرفته است.

با استرس مداوم و بحران‌های تشدیدکننده روبرو هستند که باید به آنها توجه کرد. در حقیقت، کسب‌وکارهای نوآفرین دائماً با موضوعات عملیاتی و استراتژیک جدید مقابله می‌کنند. [۲۵] زیرا استارت‌آپ‌ها سیستم‌هایی باز هستند که تحت شرایط خطر و عدم تعادل فعالیت می‌کنند و به دنبال تعادل و پایداری و انسجام با تاب‌آوری و تغییر در دستیابی به سطوح بالاتر کارایی و تعالی روزمره هستند. [۴۴] و این در حالی است که شرکت‌های بزرگ سرشار از منابع در درون خود هستند ولی استارت‌آپ‌ها می‌توانند فقط در رؤیای آن باشند به نظر می‌رسد با اینکه ترکیبی از فعالیت کارآفرینی با توانایی شرکت‌ها یک فرایند کامل است، اما رسیدن به آن می‌تواند بسیار دشوار نیز باشد. [۴۸] استارت‌آپ‌ها با عدم‌اطمینان محیطی بالایی مواجه بوده و همچنین نرخ شکست بالایی را نیز تجربه می‌کنند، اما اقلیتی که این سدها را پشت سر می‌گذارند، استعداد و ظرفیت بالایی برای رشد و اثرگذاری خواهند داشت. [۶] در اقتصاد جهانی جدید، استارت‌آپ‌ها یک بازیگر کلیدی در توسعه اقتصادی محسوب می‌شوند و دلیل این اهمیت سهم آنها در ایجاد شغل است به‌نحوی که می‌تواند باعث رشد اقتصادی در سطح منطقه‌ای، ملی و صنعتی شوند. [۴۴]

همچنین از طرفی؛ عملکرد شرکت‌های موجود در محیط کنونی نیازمند توازن مؤثر در بین پیامدهای اقتصادی، محیطی و اجتماعی و حفظ طول عمر بهره‌وری سازمانی است. [۲۳] لذا باید یک مدل فرایندی، مفهومی را برای آشکار کردن فرایندی به وجود آورد که سازمان‌ها تحت نظارت مالی و پایدار بتوانند این شکاف‌های عملکرد مالی منفی و مثبت را در تاب‌آوری سازمانی درک کنند و باید روش‌های مختلف رفتارهای جستجو را که این سازمان‌ها هنگام مواجهه با عملکرد مالی منفی و مثبت دنبال می‌کنند، شناسایی نمایند. [۱۹] کسب و کارهای نوآفرین^۱ برای موفقیت نیازمند به در نظر گرفتن عوامل بازاریابی، فناوری، اقتصادی، مالی، دولتی، نظارتی و توانایی‌های مدیریتی است که این عوامل بسته به نوع کشور و ماهیت کسب و کار متفاوت است. [۳۴]

امروزه افزایش پیچیدگی، عدم‌اطمینان و مشکلات زیست‌محیطی، اهداف استراتژیک بسیاری از بنگاه‌ها را از اصطلاح «تلاش برای سودآوری» به «تلاش برای تاب‌آوری» تغییر داده است. در این بین بلایای طبیعی، بیماری همه‌گیر، حملات تروریستی، رکود اقتصادی، خرابی تجهیزات، خطاهای انسانی و شرایط تجارت جهانی چالش‌هایی را به‌ویژه برای کسب‌وکارهای نوآفرین^۲ ایجاد کرده است. [۹] بررسی تحولات سال‌های اخیر نشان می‌دهد که تغییرات شدید در محیط‌های رقابتی اغلب بسیار

استارت‌آپ‌ها (کسب و کارهای نوپا) را می‌توان به عنوان زیرگروهی از شرکت‌های کوچک و متوسط - شرکت‌های جوان با سن حداکثر سه تا پنج سال که فعالیت‌های کارآفرینی انجام می‌دهند توصیف کرد.

^۱ کسب و کارهای نوآفرین به کسب و کارهایی اطلاق می‌شود که در آن شرکت‌ها در فرآیندها، ایده‌ها، خدمات یا محصولات جدید، تغییرات نوآورانه‌ای را با هدف افزایش سود به اجرا در می‌آورند.

^۳ Business Model

^۲ Innovative Business

مطرح نمودند که دست‌اندرکاران مدیریت پروژه برای سازگاری و پیشرفت در محیط‌های کاری مبتنی بر پروژه (متزلزل، نامطمئن، پیچیده و مبهم) نیازمند تاب‌آوری شغلی هستند. در این پژوهش، ارتباط بین آمادگی کار و تاب‌آوری شغلی ایجاد شده و هر دو مفهوم را برای پاسخ‌های استراتژیک مؤثر و سازگاری با بازار کار در حال تغییر در

سازمان‌ها ارائه نموده‌اند. دیدگاه مبتنی بر منابع^۱ و قابلیت‌های پویا یکپارچه لنزهای نظری هستند که برای پیوند مفاهیم آمادگی کار و تاب‌آوری شغلی در سطوح فردی و سازمانی استفاده می‌شوند. در این پژوهش یک چارچوب و مدل برای ایجاد یک درک جامع از کاتالیزورهایی در مقابل شرایط بی‌ثبات، نامطمئن، پیچیده و مبهم امروز که سازمان‌ها با آن مواجه هستند، پیشنهاد شده است. [۱۵]

آلدیانو و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «به‌سوی چارچوب تاب‌آوری کسب‌وکار برای استارت‌آپ‌ها» مطرح نمودند که؛ کووید-۱۹ تأثیر قابل‌توجهی بر اختلال در بخش اقتصاد جهانی، از جمله برای کسب‌وکارهای نوآفرین داشته است. این امر کارآفرینان را تشویق کرده تا یک فرایند نوآوری مستمر را انجام دهند تا دوستوان ترأ شده و به نوآوری ادامه دهند تا بتوانند آینده کسب‌وکار خود را حفظ کنند. این مطالعه بینش جدیدی در مورد اینکه چگونه استارت‌آپ‌ها می‌توانند بر فشارهای متناقض برای تاب‌آوری کسب‌وکار با پیش‌بینی غلبه کنند، ارائه می‌دهد. [۱۲]

پورونتی و هیساری (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «تحلیل نقش تاب‌آوری کسب‌وکار به‌عنوان نقش اصلی برای بهبود عملکرد تجاری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در بحران همه‌گیر: مطالعه‌ای در مورد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط اندونزی» مطرح نمودند که؛ همه‌گیری ناشی از بیماری ویروس کرونا (کووید-۱۹) به تهدیدی غیرقابل‌پیش‌بینی برای صاحبان و مدیران مشاغل برای حفظ عملکرد تجاری خود تبدیل شده است. تاب‌آوری به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده قوی برای پایداری عملکرد یک کسب‌وکار در هنگام مواجهه با بحران‌هایی مانند بلایای طبیعی یا شیوع بیماری‌های همه‌گیر شناخته شده است. این مطالعه پیشنهاد می‌کند که مشاهده تاب‌آوری باید در ابعاد چندگانه انجام شود تا بینش بیشتری در مورد نحوه عملکرد رابطه بین تاب‌آوری و عملکرد تجاری به دست آید. [۳۷]

زمان و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «سایه قبل از شکست: بررسی رفتارهای پس از شکست رهبران پروژه (تاب‌آوری، عزت‌نفس و خودکارآمدی) در کسب‌وکارهایی با فناوری پیشرفته» مطرح نمودند که؛ در سطح جهانی، تقاضا برای استراتژی‌های پایدار در صنعت ICT شتاب بیشتری را به خود جلب کرده است؛ زیرا پروژه‌های با فناوری پیشرفته همچنان در تعداد زیادی شکست می‌خورند. مطالعات اخیر تاب‌آوری پروژه را به‌عنوان یک عامل اصلی برای غلبه بر این شکست‌ها، تأخیرها یا خاتمه فزاینده پروژه نشان داده‌اند. با این حال، رفتارهای تاب‌آوری و پیچیده رهبران پروژه، به‌ویژه در شرایط پس از شکست، تا حد زیادی

ویژگی‌های شناختی و رفتاری تاب‌آوری کارآفرینانه و اشکال متمایز کارآفرینی افراد و شرکت‌ها همچون کارآفرینی اجتماعی سبب تقویت توان شرکت‌ها و سازمان‌ها برای تنظیم شرایط جدید و پایداری طولانی‌تر آنها از طریق نوآوری می‌گردد. تاب‌آوری سازمانی اصطلاحی برای توصیه ظرفیت سازمان برای پاسخ مثبت و یا حداقل سازگارانه به اختلال‌ها است که نشان می‌دهد نه تنها مقاومت در برابر شوک‌های خارجی وجود دارد؛ بلکه ظرفیت سازگاری و یادگیری نیز وجود دارد. [۱۰] لذا با توجه به موارد ذکر شده، شناخت تاب‌آوری و مؤلفه‌های مؤثر بر ابعاد مختلف آن و نهایتاً ارائه مدل کاربردی تاب‌آوری، می‌تواند موجب بهبود روند مدیریتی، کنترل ریسک‌ها، افزایش توانایی مالی و جلوگیری از شکست احتمالی کسب‌وکارها شود. در تحقیقات گذشته، استدلال شده است که چنین عواملی به سه گروه: کارآفرین، شرکت، و محیط اقتصادی تعلق دارند. این سه دسته و بسیاری از متغیرهای مرتبط؛ مرتباً در مدل‌های پیشگویانه بقاء، رشد و عملکرد مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

از آنجا که نتایج بسیار ناممکن هستند و واگرایی آشکاری در ادبیات وجود دارد، نیاز به مطالعات کیفی بیشتر برای درک بهتر پدیده پیچیده تاب‌آوری برای بقای اولیه و رشد وجود دارد. [۴۲] بر این اساس پژوهش حاضر با هدف تجزیه و تحلیل تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین برای پر کردن این شکاف صورت گرفت. این مطالعه یکی از معدود مطالعاتی است که به طور جامع تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین را با کمک علم‌سنجی مورد بررسی قرار داده است.

۲- مروری بر مبانی نظری و پیشینه تحقیق

بر اساس نتایج علم‌سنجی و نقشه‌های علمی؛ پاندمی کووید ۱۹ یکی از واژه‌های پر تکرار در تحقیقات تاب‌آوری، در نقشه‌های علمی مشخص شده است. خوشه‌ها برای حمایت و پشتیبانی از تاب‌آوری شرکت‌ها؛ خصوصاً شرکت‌هایی که جوامع وسیع‌تری را تحت پوشش قرار داده‌اند؛ تشخیص انواع منابع؛ اعم از سرمایه‌های «مالی، جسمی، اجتماعی، طبیعی، انسانی، فرهنگی، عمومی، سیاسی و بهداشتی» اهمیت زیادی دارند؛ لذا کسب‌وکارها می‌توانند برای حمایت از تاب‌آوری از این منابع استفاده کنند. [۲۸] و تهدیدها را تبدیل به فرصت نمایند بر این اساس ضرورت دارد این بحران مدیریت شود و تدابیر هوشمندانه برای خروج از آن اندیشه گردد.

فیلیپ و چائو (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «بازاندیشی تاب‌آوری: تعریف، زمینه و اندازه‌گیری تاب‌آوری» به یک ادبیات قابل‌توجه به «تاب‌آوری» بدون تعریف آن پرداخته و به دنبال ارتقای تاب‌آوری از کلمه رایج در همه‌جا به مفهوم مفید مدیریتی در موقعیت‌هایی تمرکزی که در آن تصمیم انسانی مهم است و با رویکرد تاب‌آوری سازمانی، اجتماعی و شخصی پرداختند. آنها بیان کردند که کلمه تاب‌آوری، بدون تغییر یا زمینه‌ای خاص، معنایی ندارد و برنامه‌ریزی استراتژیک زمینه‌ای است که معنای خاص و مفیدی به تاب‌آوری می‌دهد. [۲۱]

بورگ و همکاران (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی با عنوان «ارتباط بین آمادگی کار - تاب‌آوری شغلی: پیامدهایی برای مدیریت استعداد پروژه»

¹ A Resource-Based Perspective

² Ambidexterity

شود. عوامل مختلفی وجود دارد که می‌توانند در درک عدم اعتماد مردم و عدم موفقیت در شرایط بحرانی نقش داشته باشند. عدم اعتماد افراد، می‌تواند نتیجه دلایل مختلفی همچون عدم آگاهی از توانمندی‌ها و کارایی سازمان‌های بشردوستانه، مشارکت طیف گسترده‌ای از سازمان‌ها و گروه‌های مختلف، گسترش بی‌اعتمادی یک سازمان و تعمیم آن به سایر سازمان‌ها در منطقه باشد. "سودجویی، عدم وحدت در پاسخگویی؛ و روابط عمومی ضعیف از عواملی است که می‌تواند فعالیت‌های بشردوستانه را در مواجهه با بحران تحت‌تأثیر قرار دهد. [۴۱] آنتوکو و همکاران (۲۰۱۹) به شیوه‌های مدیریت بحران با تمرکز بر استفاده از پتانسیل‌های سازمانی و اقتصادی اشاره کرده‌اند و پاسخگویی سریع و بهنگام را یکی از الزامات مدیریت بحران مطرح کرده‌اند. [۱۴] چانگ و لی (۲۰۱۹) نیز مطرح کرده‌اند مشارکت استراتژیک و اتحاد استراتژیک می‌تواند راهکاری اساسی برای رویارویی با بحران‌های جهانی باشد. تورز و همکاران (۲۰۱۹) نیز به نقش سرمایه‌های اجتماعی اشاره کرده‌اند و اذعان دارند سرمایه‌های اجتماعی بیشترین تأثیر را در احیای کسب‌وکارهای کوچک در بحران‌های اقتصادی دارند. نتایج این تحقیق که بحران کاترینا را مورد بررسی قرار داده است نشان می‌دهد که پیوند سرمایه اجتماعی و حمایت نهادها می‌تواند مقاومت اقتصادی را بهبود بخشد و عامل تاب‌آوری مشاغل کوچک باشد. [۴۵] و نهایتاً وانگ و پیتسیس (۲۰۱۹) افشای ناکافی اطلاعات، درگیری‌های اقتصادی، مکانیسم‌های نظارتی ضعیف، ذی‌نفعان کلیدی غیرمسئول و غیرمتعهد، مدیریت ریسک ناقص، رهبری ناکارآمد و ساختار سازمانی معیوب را به‌عنوان عوامل مخل در مدیریت بحران دانسته‌اند و مطرح می‌کنند؛ عوامل مهم مدیریت بحران مربوط به سازوکارهای نظارتی و صلاحیت رهبری است و چهار استراتژی برای مدیریت بحران‌های آینده پیشنهاد نموده‌اند که شامل؛ ایجاد یک سیستم مدیریت بحران پویا، افزایش آگاهی از مسئولیت اجتماعی، تقویت مدیریت ذی‌نفعان در زمینه بحران‌ها و اجرای ارزیابی اجباری و مستمر بوده است. [۴۷]

۳- روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است که با روش کیفی و از طریق مرور سیستماتیک با استفاده از تکنیک پریزما و تحت عنوان مطالعات علم‌سنجی انجام شده است.

علم‌سنجی به تعبیری ساده عبارت است از دانش اندازه‌گیری علم که همه روش‌ها و مدل‌های کمی مرتبط با تولید و انتشار دانش و فناوری را شامل می‌شود. نخستین نقشی که مطالعات علم‌سنجی برعهده دارند، ترسیم روند توسعه و گسترش علم در سطح ملی و فراتر از آن در سطح بین‌المللی است. این اصطلاح از سال ۱۹۸۷ میلادی با انتشار نشریه علم‌سنجی به رسمیت شناخته شد و از آن پس پژوهشگران در تخصص‌هایی گوناگون چون تاریخ، فلسفه، جامعه‌شناسی و اقتصاد، روان‌شناسی و شاخه‌های مختلف علوم طبیعی و فیزیک، مدیریت و نیز سیاستگذاران هریک به نحوی از علم‌سنجی استفاده نمودند. هدف از علم‌سنجی ارزشیابی کمی فعالیت‌های پژوهشی است که با بررسی و

نادیده گرفته شده است. این مطالعه به روابط مستقیم بین سه ویژگی رفتاری بالقوه رهبران پروژه (یعنی انعطاف‌پذیری، عزت‌نفس، و خودکارآمدی) و چگونگی پیشروی آنها فراتر از شکست پروژه پرداخته است. مطالعه تئوری تاب‌آوری پروژه به رهبران و تیم‌ها اجازه می‌دهد تا از شکست‌ها درس گرفته و همچنین موجب بهبود توانایی سازمان‌ها برای اجرای پروژه‌های موفق و پایدار با فناوری پیشرفته، به‌ویژه در اقتصادهای نوظهور شوند. [۴۹]

چانگ و چو (۲۰۲۰) در تحقیقی که با استناد به شواهدی از کاکائو و هنگ‌کنگ انجام داد مطرح کرد؛ بحران‌های اقتصادی و بلایای ناشی از آب‌وهوا یا بیماری‌ها تأثیرات منفی روی گردشگران و صنعت گردشگری می‌گذارد. در این راستا به بیماری‌های ابولا و سارس اشاره می‌کند که باعث صدمات زیادی به صنعت گردشگری شده‌اند. [۲۱] گرت و همکاران (۲۰۲۰) نیز به افت بازارهای سهام در سراسر جهان اشاره می‌کنند و مطرح می‌کنند؛ جهان در معرض رکود قرار دارد. عرضه جهانی و سیستم‌های تولید جهانی در معرض فروپاشی قرار دارند و اگر شیوه‌های جدید بکار گرفته نشود اقتصاد جهانی به بدترین حالت ممکن دچار می‌شود. شرکت‌ها و کسب‌وکارها با تغییر استراتژی باید فوراً روی پیام‌رسان‌ها، رسانه‌های اجتماعی و تجارت آنلاین سرمایه‌گذاری کند تا بتوانند خسارت این بحران را کاهش دهند. [۲۴] اندرسون و همکاران (۲۰۲۰) نیز بر سناریوسازی و مدل‌سازی جهت کمک به سیاست‌گذاران برای برنامه‌ریزی تأکید کرده‌اند و عنوان کردند؛ پیش‌بینی‌های مبتنی بر مدل‌سازی می‌توانند به سیاست‌گذاران در شرایط بحرانی کمک کنند. [۱۳] ایوانو و همکاران (۲۰۲۰) نیز تأثیر بیماری‌های پاندمی بر زنجیره تأمین را مدنظر قرار داده و با شبیه‌سازی دو بیماری کووید و سارس به سناریوسازی جهت مقابله با این بحران پرداخته‌اند. [۲۸] کوئین (۲۰۲۰) نیز مطرح می‌کند؛ همه‌گیری‌ها نه‌تنها می‌توانند عملکرد یک کسب‌وکار را مختل کنند و باعث به‌خطرآفتادن طولانی‌مدت یک کسب‌وکار شوند، بلکه عملکردهای حیاتی را نیز مختل می‌کنند و بر اقتصاد کلان تأثیر می‌گذارند. در این راستا کسب‌وکارها می‌توانند با ارزیابی مستمر و کسب اطلاعات درست و بهنگام اثرات ضرر را به طور چشمگیری کاهش دهند. [۳۰] صدیقی (۲۰۲۰) در یک تحقیق مقایسه‌ای، اعتماد به کمک‌های بشردوستانه و مردمی را از زلزله سال ۲۰۱۷ تا کووید ۲۰۱۹ در ایران مورد تحلیل قرار داده و عنوان می‌کند؛ "به نظر می‌رسد یک مسئله مشترک در همه این بحران‌ها مسئله "اعتماد" است. مقامات رسمی از جمله رئیس‌جمهور، وزیران و دستگاه قضایی ایران با تغییر سیاست‌ها تلاش می‌کنند که اعتماد مردم را در راستای مشارکت در کمک‌های مردمی به دست آورند. بدین منظور در مردادماه ۱۳۹۸ قانون جدید مدیریت بحران در ایران به مرحله اجرا درآمد و موضوع کمک‌های مردمی نیز موردتوجه قرار گرفت. همچنین، در پاسخ به شیوع بیماری کووید ۱۹ مقامات ایرانی به همه بخش‌ها دستور دادند تا با وزارت بهداشت همکاری کنند. با این وجود، به نظر می‌رسد نیاز است، در سیاست‌های جدید برای جلب‌اعتماد مردم جهت همکاری و مشارکت بیشتر با سازمان‌های بشردوستانه تمهیداتی اندیشه

در ادامه به ارائه گزارش علم‌سنجی و نمایش نقشه‌های علمی؛ جهت تاب‌آوری کسب و کارهای نوآفرین در پایگاه داده ای اسکوپوس پرداخته شده است.

۴- علم‌سنجی و ترسیم ساختار و نقشه‌های علمی مرتبط با «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین»

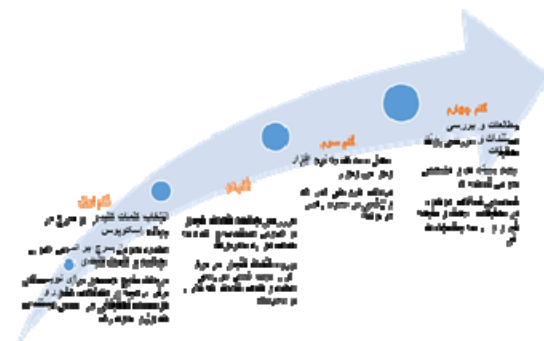
در این گزارش با به‌کارگیری ابزار علم‌سنجی به بررسی و ترسیم ساختار و نقشه‌های علمی مرتبط با «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» پرداخته شده است. جامعه پژوهش شامل کلیه مدارک علمی در حوزه مذکور است که در پایگاه «اسکوپوس» تا سال ۲۰۲۱ نمایه شده‌اند. در ابتدا، کلیه مدارک (شامل مقاله، کتاب، فصل کتاب، گزارش‌های علمی، ...) از پایگاه استنادی «اسکوپوس» در تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۱ استخراج شدند. در گام بعدی مجموعه مدارک استخراج شده، وارد نرم‌افزار Bibexcel شده و با استفاده از این نرم‌افزار، بهینه‌سازی و غربالگری بر روی داده‌ها صورت گرفت. سپس با ترسیم نقشه موضوعی این حوزه به کمک نرم‌افزار VOSviewer کار تجزیه و تحلیل اطلاعات به‌دست‌آمده از نقشه‌ها، ساختار و خوشه‌های تشکیل شده و روابط آن‌ها انجام شد.

یافته‌های حاصل از مطالعات سنجش و ارزیابی علم، فناوری و نوآوری از مهم‌ترین ابزارهای سیاست‌گذاری توسعه علم، فناوری و نوآوری در هر کشور به شمار می‌رود. از این‌رو این سنجش باید به‌گونه‌ای صورت پذیرد که باتکیه بر نتایج آن بتوان تصویری واقعی‌تر از وضعیت کشور خود در مقایسه با سایر کشورها به دست آورد. تحلیل هم‌واژگانی، روش مناسبی برای کشف ارتباطات حوزه‌های پژوهشی علم است و پیوندهای مهمی را نشان می‌دهد که ممکن است کشف آن‌ها به روش‌های دیگر مشکل باشد. روش تحلیل هم‌واژگانی، می‌تواند به‌عنوان ابزاری قدرتمند، امکان تعقیب تحولات ساختاری و تکامل شبکه ادراکی و اجتماعی را میسر می‌سازد.

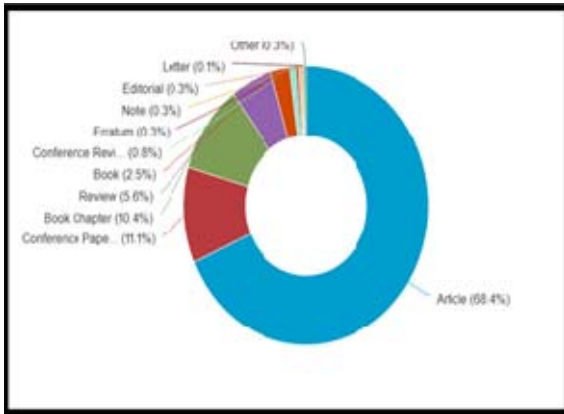
در ادبیات، هم‌واژگانی را از نظر مفهومی معادل co-word دانسته که گاه واژه co-occurrence را به‌جای آن به کار برده‌اند. در زبان فارسی واژه نخست را هم‌واژگانی و واژه دوم را هم‌رخدادی معنا کرده‌اند. تحلیل هم‌واژگانی که بر اساس هم‌رخدادی واژگان عمل می‌کند، به‌عنوان یک روش تحلیل محتوا، یکی از روش‌های علم‌سنجی است [۳۱] تحلیل هم‌واژگانی نمونه‌ای از روش مدل‌سازی گرافیکی است که در آن از اندیشه‌های مربوط به تحلیل رابطه استفاده می‌شود. [۳۴] تحلیل هم‌واژگانی شیوه‌ای از تحلیل محتواست که از طریق هم‌رخدادی واژه‌ها یا مفاهیم موجود در متون و منابع حاصل می‌شود و از طریق آن می‌توان مفاهیم اصلی یک زمینه علمی را شناخت و به‌واسطه این شناخت، الگوها و رویدادهای مفهومی، ساختار علمی، شبکه مفهومی، روابط سلسله‌مراتبی مفاهیم، و مقولات مفهومی آن حوزه را کشف، ترسیم، و مدیریت کرد.

در تحلیل هم‌واژگانی، هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها در عنوان، چکیده یا متن مقالات بررسی می‌شود. هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها میزان ارتباط شناختی میان یک مجموعه مدارک را نشان می‌دهد. با مقایسه نقشه‌های

کشف نظام و ساختار یک حوزه علمی وبا مقایسه بیرونی و درونی فعالیت های علمی می تواند به بهره گیری کارآمدتر از منابع علمی برای بهینه سازی ساختارهای اقتصادی -اجتماعی کمک کند.[۳۹] در واقع علم سنجی می کوشد تا با استفاده از داده های کمی مربوط به تولید و توزیع و استفاده از متون علمی، علم و پژوهش علمی را توصیف و ویژگی های آنرا مشخص می کند.[۱۱] متخصصان علم سنجی با استفاده از فنون مختلفی از قبیل انواع تحلیل های هم استنادی، هم واژگانی و هم نویسنده‌گی اقدام به مطالعه ساختار دانش در رشته های مختلف می نمایند، که تفاوت ها و شباهت های موجود در هریک از فنون باعث می شود اطلاعات جدید و متفاوتی درباره رشته های مورد بررسی به دست آید. [۲۲] این مطالعات به مدیران پژوهشی در سطوح مختلف امکان می دهند که تصویری از جریان تولید، اشاعه و بهره گیری از علم در اختیار داشته و بر اساس آن به برنامه ریزی در حوزه پژوهش بپردازند. نخستین نقشی که مطالعات علم سنجی برعهده دارند، ترسیم روند توسعه و گسترش علم در سطح ملی و فراتر از آن در سطح بین المللی است. همان طور که قرن هاست نقشه های جغرافیایی در اکتشاف و مسیریابی به ما کمک کرده است، نقشه های علم نیز به همین شیوه، هدایت و بازیابی دانش را پشتیبانی می کند و مصورسازی نتایج علمی را امکان پذیر می سازد. [۳] هم رخدادی واژگان نیز یکی از روش های علم سنجی است که شامل تجزیه و تحلیل آماری از مقالات و مستندات منتشر شده بر اساس واژه های کلیدی انجام می شود. این شیوه یکی از روش های تحلیل محتواست. هم رخدادی کلید واژه ها میزان ارتباط میان یک مجموعه مدارک را نشان می دهد و با مقایسه نقشه های حاصل در بازه زمانی مشخص، پویایی علم در زمینه ی مورد مطالعه معلوم می شود. به بیان دقیقتر، در این روش، از مهمترین کلمات یا کلمات کلیدی مدارک برای مطالعه ساختار مفهومی یک حوزه تحقیقاتی استفاده می گردد. هدف اصلی این تکنیک نشان دادن روند توسعه زمینه های علمی، توسط نمایش بصری ماتریس هم رخدادی کلمات انتخاب شده برطبق فراوانی آن ها در مجموعه است. در ادامه و در شکل ۱ مراحل اجرای تحقیق نشان داده شده است:

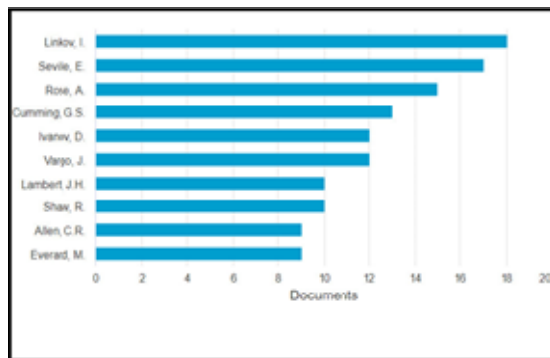

شکل (۱): چارچوب اجرایی تحقیق

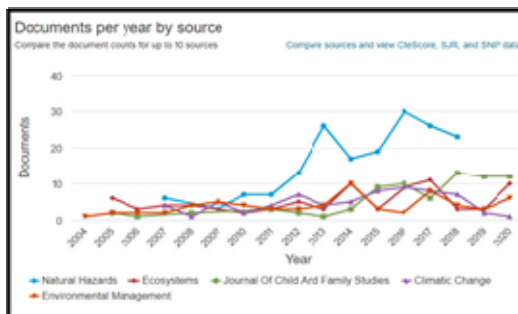

شکل (۳): وضعیت مدارک منتشر شده در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین»

نویسندگان این حوزه در دنیا، با بیشترین تعداد مدرک منتشر شده (۱۰ نویسنده برتر) در شکل زیر نشان داده شده است

شکل (۴): نویسندگان برتر در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» در دنیا

شکل (۵): میزان اسناد در هر سال با منبع «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» در دنیا

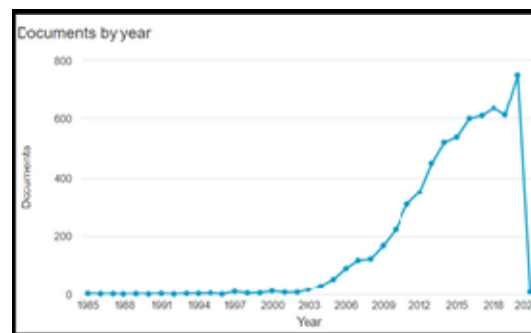
همچنین ۱۰ مؤسسه/دانشگاه/مرکز تحقیقاتی در دنیا که بیشترین تعداد مدارک را در این زمینه منتشر نموده‌اند در شکل زیر نشان داده شده است.

حاصل در دوره‌های زمانی مختلف، پویایی علم ردیابی می‌شود. روش تحلیل هم واژگانی در سال‌های اخیر در پژوهش‌های پژوهشگران کشورهای مختلف به نحو قابل ملاحظه‌ای مورد توجه قرار گرفته است.

بسیاری از پژوهشگران با این روش حوزه‌های خاصی را به قصد تحلیل و ترسیم ساختار آن مطالعه کرده‌اند. [۱] در ادامه گام‌های طی شده جهت انجام علم‌سنجی و ترسیم شبکه‌های هم واژگانی و هم کشوری در رابطه با «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» تشریح شده است. علم‌سنجی در حوزه تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین برای این منظور نیاز است که مهم‌ترین واژگان در این حوزه شناسایی شده و تحلیل مربوطه در این حوزه انجام شود. در گام اول و در ابتدا در پایگاه استنادی Scopus جستجوی حوزه مذکور مطابق زیر انجام شده است:

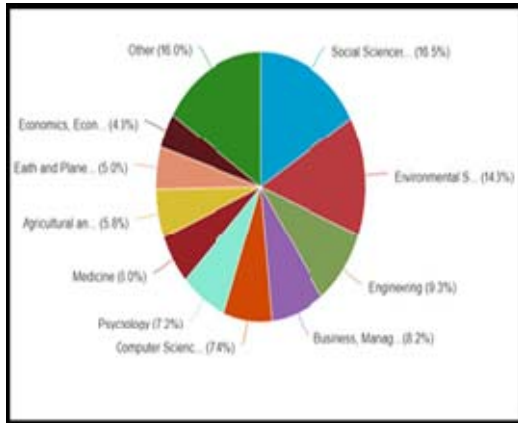
"Resilience" AND "Entrepreneur"
Or
"Resilience" AND "Business"

تعداد نتایج حاصله در حدود ۶,۲۵۷ مدرک (شامل مقاله، کتاب و...) تا اوایل سال ۲۰۲۱ میلادی است که از این پایگاه بازیابی شده و در ادامه به تحلیل نتایج به دست آمده خواهیم پرداخت. تعداد مدارک منتشر شده در دنیا در این حوزه و روند آن در شکل زیر نشان داده شده است. همان گونه که در شکل زیر مشخص است، روند تولید مدارک در این حوزه در سال‌های اخیر به صورت نمایی رشد پیدا نموده است که نشان‌دهنده میزان اهمیت این حوزه است.

شکل (۲): تعداد و روند مدارک منتشر شده در دنیا در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین»

وضعیت نوع مدارک منتشر شده (مقاله کنفرانسی، مقاله ژورنال، کتاب، فصل از کتاب، و...) در دنیا و همچنین درصد مدارک مربوطه در این حوزه نیز در شکل زیر نشان داده شده است. همان‌طور که مشخص است، مقالات ژورنالی بیشترین میزان مدارک منتشر شده در این حوزه با بیش از ۶۸ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

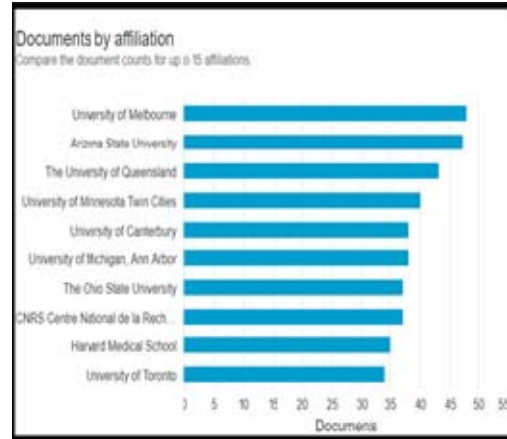

شکل (۸): وضعیت و میزان مدارک منتشر شده در زمینه‌های موضوعی مختلف در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین»

در ادامه و به‌منظور ترسیم ساختار این حوزه در دنیا، در ابتدا با استفاده از خروجی‌های حاصل از پایگاه «اسکوپوس» و با بهره‌گیری از نرم‌افزار Bibexcel، تحلیل واژگان مربوطه در مدارک انجام شده است. در گام بعدی باید خروجی به‌دست‌آمده از نرم‌افزار Bibexcel را وارد نرم‌افزار VOSviewer نماییم و تحلیل‌های مربوطه را انجام دهیم. اولین خروجی که از این نرم‌افزار به‌دست‌آمده است مطابق نگاره زیر است. کوچک یا بزرگ‌بودن دایره‌ها در شکل زیر نشان‌دهنده این موضوع است که در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارها»، چه میزان هر واژه تکرار شده است. همان‌طور که در این شکل مشخص است، واژه - های " human " "experiment"، "resilience"، "COVID-۱۹"، "vulnerability"، "Sustainable business"، "sustainability" چون دایره‌های بزرگ‌تری دارند، در واقع بیشترین تکرار را در میان مدارک منتشر شده در این حوزه دارند. در این نقشه هر یک از رنگ‌های به‌کاررفته، معرف یک خوشه موضوعی است. همان‌طور که مشخص است واژگان موردنظر در ۴۲ خوشه دسته‌بندی شده‌اند.

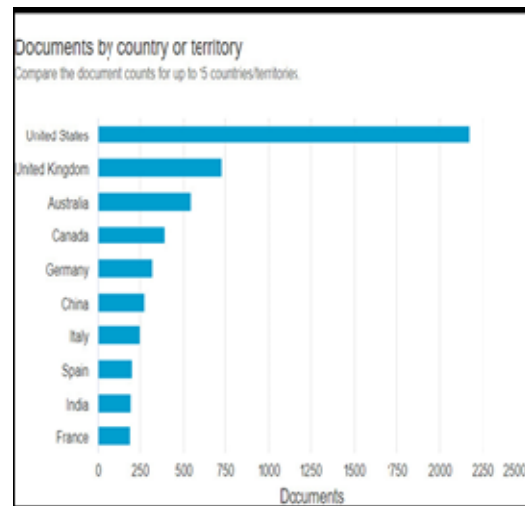

شکل (۹): نقشه علمی در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» خروجی نرم‌افزار VOSviewer

شکل (۶): نهادهای برتر دنیا در حوزه تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین

وضعیت رتبه‌بندی کشورهای دارای بیشترین مدرک منتشر شده در جهان نیز در شکل زیر نشان‌داده شده است. همان‌گونه که مشخص است کشورهای ایالات متحده آمریکا، انگلستان و استرالیا، کانادا و آلمان در صدر این رتبه‌بندی قرار دارند.

شکل (۷): کشورهای دارای بیشترین مدرک منتشر شده در جهان در حوزه تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین

وضعیت و میزان مدارک منتشر شده در حوزه‌های موضوعی مختلف نیز در نمودار زیر نشان‌داده شده است. همان‌گونه که در شکل زیر نشان‌داده شده است، حوزه «علوم اجتماعی، علوم محیطی، انرژی و کسب‌وکار» بیشترین میزان مدارک را در این حوزه به خود اختصاص داده‌اند.

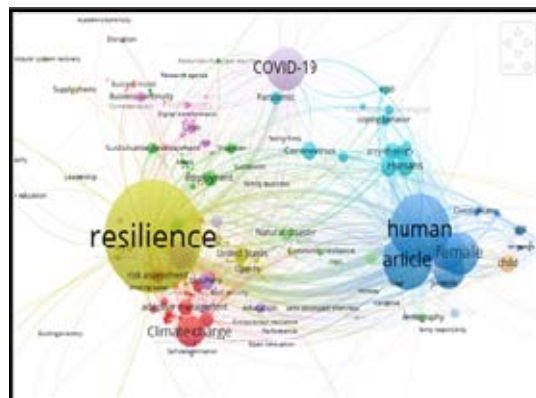

پاسخ به درخواست‌های فزاینده برای تحقیقات متمرکزتر در این زمینه در سال‌های اخیر دو رشته اصلی تاب‌آوری محیطی و اکوسیستم‌های کسب‌وکار؛ سعی کرده‌اند این خلأ را پر کنند و به نظر می‌رسد که این امر تصادفی نیست که این جریان توسط دانشمندان کارآفرینی و خبرگان اقتصادی و منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته است. [۱۶]

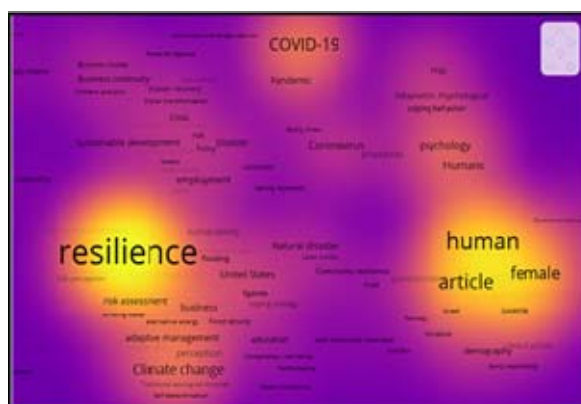
تاب‌آوری کسب‌وکارها زمینه تحقیقی نسبتاً جدیدی است که متأسفانه مرزهای آن، کاملاً تعریف نشده و بسیار گسترده است. این زمینه شامل مطالعاتی است که از حفظ سرسختانه روال‌های قبلی در برابر وقایع قابل انتظار جلوگیری کرده و منجر به تغییرات محیطی مثبت در شرایط چالش‌برانگیز، رونق در مواجهه با تهدیدات و ظرفیت تنظیم روال‌های سازمانی برای تطابق با حوادث غیرمنتظره می‌شود. [۴۰] در بررسی‌های به عمل آمده بر روی تاب‌آوری به‌عنوان ظرفیت‌سازمانی برای اتخاذ روال‌ها و فرایندهای جدید سازمانی برای مقابله با تهدیدات و فرصت‌های ناشی از نوآوری مدل کسب‌وکار، تمرکز شده است؛ زیرا تاب‌آوری کسب‌وکارها از طریق تاب‌آوری شناختی، انطباقی و تاب‌آوری رفتاری آشکار و تعریف می‌شود. [۳۵] تاب‌آوری، سازگاری و پایداری سازمان را بالا برده و مدیریت چالش‌ها و اختلالات را تسهیل می‌کند. به‌طور کلی توجه به تاب‌آوری به دو دلیل عمده اهمیت دارد، اولاً به دلیل اینکه در یک محیط پیچیده، تاب‌آوری جامعه و سازمان به یکدیگر وابسته است و ثانیاً به این دلیل که تاب‌آور بودن می‌تواند سازمان‌ها را به مزیت رقابتی مجهز کند. [۷]

کسب و کارهای نوآفرین (استارت‌آپ‌ها) به طور پیوسته تحت شرایط چالش‌برانگیز کار می‌کنند. لذا، کسب و کارهای نوآفرین به انعطاف‌پذیری و ثبات نیاز دارند، پس تاب‌آوری سازمانی یک موضوع اساسی در زمینه استارت‌آپها است تا تبدیل به سازمان‌های مقاوم شده و خطرات را با کمترین هزینه پشت سر بگذرانند و به اهداف خود برسند. [۳۳] ازجمله یافته‌های این پژوهش می‌توان به اهمیت و ضرورت نقش تاب‌آوری در استارت‌آپ‌ها اشاره کرد. مدیران و رهبران استارت‌آپ‌ها باید برای موفقیت در اهداف و رسیدن به چشم‌انداز سازمان‌ها، عوامل مؤثر بر تاب‌آوری بشناسند و آن را به عنوان یک اصل اجرا و پیاده‌سازی کنند. [۱] بر اساس اهمیت و ضرورت پرداختن به موضوع تاب‌آوری کسب و کارها در پژوهش حاضر تاب‌آوری کسب و کارهای نوآفرین مبتنی بر نقشه‌های علمی مورد بررسی قرار گرفت و بر اساس واکاوی متون و بررسی نقشه‌های علمی پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- زیرساخت و سازمان‌های ما همواره شبکه‌ای و وابسته‌اند، لذا نیاز روزافزون به تمرکز بر مدیریت ریسک کلی سیستم به طور خاص، لازم است که باید نه‌تنها بر آسیب‌پذیری سیستم‌ها در هنگام شکست تمرکز کنیم، بلکه باید بر توانایی‌ها در مدیریت و به‌حداقل‌رساندن تأثیر هر شکست نیز تمرکز کنیم. براین‌اساس مدیریت تطبیقی نیز یکی از راهکارهای مناسب جهت تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین

شکل (۱۰): نقشه علمی مرکزی در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» خروجی نرم‌افزار VOSviewer

شکل (۱۱): قسمت داغ نمودار حرارتی شبکه هم‌واژگانی در حوزه «تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین» خروجی نرم‌افزار VOSviewer

۵- نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از مطالعه علم‌سنجی تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین حاکی از آن است که مسیرهای پژوهشی متعددی درصدد ارائه بینش خاصی در خصوص ضرورت بررسی و مطالعه تاب‌آوری کسب‌وکارهای استارت‌آپی است. محیط پیرامون سازمان‌های امروزی در معرض تهدیدهای گوناگونی قرار دارد که حتی گاهی اوقات یک حادثه به‌ظاهر کوچک و کم‌اهمیت می‌تواند، تأثیرات بزرگی را بر روی مجموعه‌ای از سازمان‌ها به‌جای بگذارد. بااین‌وجود سازمان‌های بسیار موفق نیز هستند که این بحران‌ها را با موفقیت و یا با کمترین هزینه پشت سر می‌گذرانند که در چنین مواقعی است که مبحث تاب‌آوری سازمانی مطرح می‌گردد؛ بنابراین، آنها برای مدیریت اختلالات غیرمنتظره، حفظ عملکرد بالا و حتی شکوفایی و رشد، باید قابلیت‌های تاب‌آوری را توسعه دهند. [۱] در سال‌های اخیر، انتقادهای فزاینده‌ای نسبت به عدم توجه کافی به عوامل محیطی و زمینه‌ای هنگام بررسی پدیده تاب‌آوری کسب‌وکارها به محققین حوزه کسب‌وکار وارد شده است. در

(مورد مطالعه: قطعه‌سازان صنعت خودرو). فصلنامه علمی پژوهشی (وزارت علوم)، شماره ۴۱، ۴۲۱-۴۴۰.

[۶] خاشعی، وحید. اسدی، رضا. (۱۳۹۸). طراحی مدل کنترل راهبردی در استارت‌آپ‌های اینترنتی. دوره ۱۰، شماره ۳۷، ۳۷-۱۳۹.

[۷] کوثر، زهرا. ندایی، امین. سید نقوی، میرعلی. (۱۳۹۸). عوامل مؤثر و پیامدهای تاب‌آوری سازمانی. پژوهش‌های مدیریت در ایران، دوره ۲۳، شماره ۴، ۲۲-۱.

[۸] ظهیری، نوشیروان. ثنائی پور، هادی. رستگار، عبدالغنی. (۱۴۰۰). طراحی الگوی تاب‌آوری مبتنی بر فناوری در کسب‌وکارهای نوآفرینی بوم‌گردی (مطالعه موردی: شهر بره سر) فصلنامه علمی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی سال ۱۳، شماره ۴، ۲۰۳-۱۸۵.

[۹] فلاح، محمدرضا. (۱۳۹۹). فراترکیب خلق تاب‌آوری پویا مقابل بحران کرونا در حوزه کسب‌وکارهای نوآفرین. مدیریت کسب‌وکارهای بین‌المللی، دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه تبریز، ویژه‌نامه، سال سوم، پیاپی ۱۰، ویژه‌نامه کرونا و کسب‌وکار، ۱۳۶-۱۱۷.

[۱۰] منوچهری راد، رضا. زند حسامی، حسام. داوری، علی. موسی خانی، مرتضی. (۱۳۹۸). نقش تاب‌آوری سازمان در نوآوری مدل کسب‌وکار در محیط کسب‌وکار ایران، مجله مدیریت توسعه و تحول، ویژه‌نامه ۱۳۹۸، ۳۳-۴۸.

[۱۱] نوروزی چاکلی، عبدالرضا. (۱۳۹۷). آشنایی با علم‌سنجی، مبانی، مفاهیم، روابط و ریشه‌ها. چاپ چهارم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

- [12] Aldianto, L., Anggadwita, G., Permatasari, A., Mirzanti, I. R., Williamson, I.O. (2021). **Toward a Business Resilience Framework for Startups**. 13(6), 3132.1—19.
- [13] Anderson, R. M., Heesterbeek, H., Klinkenberg, D., Hollingsworth, T. D. (2020). **How will Country-Based Mitigation Measures Influence the Course of the COVID-19 Epidemic?**. The lancet, 395(10228), 931-934.
- [14] Antokhov, A., Tytynnik, Y., Krivenko, A., Pashynskiy, V., Cherkasova, S. (2019). **Development of Adaptive Organizational and Economic Mechanism of Strategic Management of Corporation Resistance to Risk**. Academy of Strategic Management Journal, 418(1), 1-5.
- [15] Borg, J., Borg, N., Scott-Young, C.M., Naderpajouh, N. (2021). **The Work Readiness-Career Resilience Linkage: Implications for Project Talent Management**. International Journal of Managing Projects in Business, 14 (4), 917-935.
- [16] Brown, R., Cowling, M. (2021). **The Geographical Impact of the Covid-19 Crisis on Precautionary Savings, Firm Survival and jobs: Evidence from the United Kingdom's 100 Largest Towns and Cities** Ross Brown University of St Andrews, UK Marc Cowling University of Derby, UK, *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, 1-11.
- [17] Bernard, M.J., Barbosa, S.D. (2016). **Resilience and Entrepreneurship: A Dynamic and Biographical Approach to the Entrepreneurial In Management**. 19(2), 89-123.
- [18] Castro, M. P., Zermeño, M. G. G. (2020). **Being an Entrepreneur Post-COVID-19-Resilience in Times of Crisis: a Systematic literature Review**. Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies.
- [19] Carmeli, A., Dothan, A.B., Dev, K. (2019). **Resilience of Sustainability Oriented and Financially Driven Organizations**.
- [20] Carayannis, E.G., Grigoroudis, E., Sindakis, S., Walter, Ch. (2014). **Business Model Innovation as Antecedent of Sustainable Enterprise Excellence and Resilience**.
- [21] Chow, M.I.S.P., Hashim, A.H., Guan Ng, Ch. (2021). **Resilience in Adolescent Refugees Living in Malaysia: The Association with**

محسوب می‌شود؛ لذا پیشنهاد می‌شود تجربیات مشابه موفق و ناموفق جهت الگوبرداری مورد بررسی قرار بگیرد.

▪ نوآوری مدل کسب‌وکار و الکترونیکی شدن کسب‌وکارها غالباً به‌عنوان یک فرصت تلقی می‌شود آن‌چنان که در بحران کووید ۱۹ نیز شاهد آن بودیم. اطلاعات دیجیتال و شرکت‌های بازاریابی دیجیتال در این بازه زمانی کاربرد و رشد روزافزونی داشتند براین‌اساس پیشنهاد می‌شود بانک‌های اطلاعاتی داده و اکوسیستم حکومتی داده باز^۱ در راستای توسعه و تاب‌آوری کسب‌وکارها فعال شود.

▪ عامل مهم دیگری که در هنگام تنش و چالش برای کسب‌وکارها ایجاد می‌شود، رفتارهای مقابله‌ای مدیران و کارکنان است در واقع رفتارهای مقابله‌ای را می‌توان به‌عنوان پاسخ‌های عمدی و آگاهانه به خواسته‌ها و احساسات رویدادهای استرس‌زا تعریف کرد. مدیریت و کنترل خود و آموزش و مهارت‌افزایی در این زمینه می‌تواند مؤثر باشد و به توانمندی مدیران جهت غلبه بر بحران‌ها در راستای تاب‌آوری کسب‌وکارهای نوآفرین کمک کند؛ چراکه مدیران با کنترل رفتارهای مقابله‌ای می‌توانند اقدامات ابتکارانه مناسب‌تری را در هنگام رخدادهای پیش‌بینی‌نشده داشته باشند.

منابع و مأخذ

- [۱] احمدی، حمید. عصاره، فریده. (۱۳۹۶). مروری بر کارکردهای تحلیل هم‌واژگانی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات. دوره ۲۸، شماره ۱.
- [۲] اسدی، کیانا. ارباب شیرانی، بهروز. شهریاری، محسن. (۱۳۹۹). مروری بر تاب‌آوری سازمانی کسب‌وکارهای نوآفرین. اولین کنفرانس بهینه‌سازی سیستم‌های تولیدی و خدماتی.
- [۳] بختیاری، مرضیه. موسی خانی، مرتضی. الوانی، سید مهدی. حسینی، سید رسول. (۱۳۹۸). به‌کارگیری روش علم‌سنجی در راستای آمایش آموزش عالی برای توسعه کارآفرینی دانشگاهی. فصلنامه مدیریت توسعه و تحول، شماره ۳۸، ۹-۱.
- [۴] جلالیان، سید اسحاق. (۱۴۰۰). شناسایی و طبقه‌بندی مولفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و اقتصادی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: ناحیه ۶ منطقه ۴ شهرداری تهران با تمرکز محله خاک سفید)، دوره ۵۳، شماره ۱۰، ۱۰۵-۱۱۸.
- [۵] چیت‌سازان، هستی. داوری، علی. جلالی، محمد. (۱۳۹۷). ارزیابی عوامل مؤثر بر ظرفیت تاب‌آوری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط

^۱ تبدیل داده منتشرشده توسط حکومت به یک ارزش و اثر اجتماعی خودبه‌خود صورت نمی‌پذیرد و به بستری از بازیگران با کارکردهای مختلف نیاز دارد که با فعال و مرتبط کردن آنها با یکدیگر می‌توان شاهد استفاده از داده بود. به مجموع این بازیگران، ذینفعان و کارکردهای آنها، اکوسیستم داده حکومتی باز گفته می‌شود.

- Katrina**. Journal of Contingencies and Crisis Management 27(2), pp. 168-181.
- [43] Tripathi, N., Sepp, A., Boominathan, P., Oivo, G., Liukkunen, M. (2018). **Insights into Startup Ecosystems through Exploration of Multi-vocal Literature**, Elsevier, 105, 56-77.
- [44] U Sio, Ch., So, Y.Ch. (2020). **The Impacts of Financial and Non-Financial Crises on Tourism: Evidence from Macao and Hong Kong**. Tourism Management Perspectives, 33.
- [45] Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., Kinzig, A. (2004). **Resilience, Adaptability and Transformability in Social-Ecological Systems**. Ecology and society, 9(2).
- [46] Wang, A., Pitsis, T.S., (2019). **Identifying the Antecedents of Megaproject Crises in China**. International Journal of Project Management.
- [47] Weiblen, T., Chesbrough, H. W. (2016). **Engaging with Startups to Enhance Corporate Innovation**. University Of California, Brekeley, 57(2).
- [48] Zaman, U., Florez-Perez, L., Fariás, P., Abbasi, S., Khwaja, M. G., Wijaksana, T. I. (2021). **Shadow of your Former Self: Exploring Project Leaders' Post-Failure behaviors (Resilience, Self-Esteem and Self-Efficacy) in High-Tech Startup Projects**. Sustainability (Switzerland), 13(22), 1-22.
- Religiosity and Religious Coping**, International Journal of Social Psychiatry 67(4), 376-385.
- [22] Chang, Y. W., Huang, M. H., Lin, C. W. (2015). **Evolution of Research Subjects in Library and Information Science based on Keyword, Bibliographical Coupling, and Co-Citation Analyses**. Scientometrics, 105, 2071-2087.
- [23] Gorzeń-Mitka, I. (2016). **Shaping of Organizational Resilience in an Unstable World: Possibility or Necessity? Development**. 11(2), 69. [24] Garrett, L. (2020). **COVID-19: the medium is the message**, Published Online March 11, 2020 [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30600-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30600-0)
- [24] Haase, A., Eberl, P. (2019) **The Challenges of Routinizing for Building Resilient Startups**. Journal of small Business Management, 57, 579-597.
- [25] Hillmann, J., Guenther, E. (2021). International Journal of Management Reviews, 23, 7-44.
- [26] Hallak, R., Assaker, G., O'Connor, P., Lee, C. (2018) **Firm Performance in the Upscale Restaurant Sector: The Effects of Resilience, Creative Self Efficacy, Innovation and Industry Experience**. Journal of Retailing and Consumer Services, 40, 229-240.
- [27] Ivanov, D. (2020). **Predicting the Impacts of Epidemic Outbreaks on Global Supply Chains: A Simulation-Based Analysis on the Coronavirus Outbreak (COVID-19/SARS-CoV-2) case**. Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 136, 101922.
- [28] Joyce, A., Paquin, R. L. (2016). **The Triple Layered Business Model Canvas: A Tool to Design More Sustainable Business Models**. Journal of cleaner production, 135, 1474-1486.
- [29] Koonin, L.M. (2020). **Novel Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak: Now is the Time to Refresh Pandemic Plans**. Journal of business continuity & emergency planning 13(4), 1-15.
- [30] King, J. (1987), **A Review of Bibliometric and Other Science Indicators and Their Role in Research Evaluation**. Journal of Information Science, 13 (5), 261- 276.
- [31] Lee, J., Wang, J. (2017) **Developing Entrepreneurial Resilience: Implications for Human Resource Development**.
- [32] Lee, S. S., Osteryoung, J. S. (2002). **Start-Up Business Evaluation Model Using the Analytic Hierarchy Process: An Empirical Investigation in the USA and Korea**. The International Journal of Entrepreneurship and Innovation, 3(3), 211-219
- [33] Neff, M. W., Corley, E. A. (2009). **35 Years and 160,000 Articles: a Bibliometric Exploration of the Evolution of Ecology Scientometrics** 80 (3), 657-682.
- [34] McDaniels, T., Chang, S., Cole, D., Mikawoz, J., Longstaff, H. (2008). **Fostering Resilience to Extreme Events Within Infrastructure Systems: Characterizing Decision Contexts for Mitigation and Adaptation**. Global Environmental Change, 18(2), 310-318.
- [35] Madrid Guijarro, A., Garcia, D., Van Auken, H. (2009). **Barriers to Innovation among Spanish Manufacturing SMEs**. Journal of Small Business Management, 47(4), 465-488.
- [36] Purwanti, L., Hapsari, R. (2021). **Analyzing the Role of Business Resilience as SME's Core Competence to Improve Business Performance on Pandemic Crisis: A Study on Indonesian SMEs, Advances in Economics**. Business and Management Research, volume 206, 276-284.
- [37] Phillips, F. Y., Chao, A. (2021). **Rethinking Resilience: Definition, Context, and Measure**. in IEEE Transactions on Engineering Management, doi: 10.1109/TEM.2021.3139051.
- [38] Sengupta, I.N. (1992). **Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics and Librametrics: an Overview**. Libri, 42(2), 75-98.
- [39] Sio-Chong, U., So, Y. C. (2020). **The Impacts of Financial and Non-Financial Crises on Tourism: Evidence from Macao and Hong Kong**. Tourism Management Perspectives, 33, 100628.
- [40] Seddighi, H. (2020). **Trust in Humanitarian Aid from the Earthquake in 2017 to COVID-19 in Iran: a Policy Analysis**. Disaster medicine and public health preparedness, 14(5), e7-e10.
- [41] Scarlingella, L. (2017). **Involvement of "Ostensible Customers" in Really New Innovation: Failure of a Start-up**. Journal of Engineering and Technology Management, 43, 1-18.
- [42] Torres, A.P., Marshall, M.I., Sydnor, S. (2019) **Does Social Capital Pay Off? The Case of Small Business Resilience after Hurricane**